

Iluliaq

Föreningen Sverige-Grönlands medlemsblad Nr 3/2017

Sydgrönland nytt världsarv, sid 4

Allt färre åker hundsläde sid 7

Försvunna nordbor i ny belysning, sid 10

Vem är riktig grönländare?

Idag används nationalitet och identitet som tillhyggen i debatter som främst förs av rasistiska förespråkare utifrån en

stark tro på rasdefinierad ursprungskultur. Men vem är egentligen vem? Tack vare utvecklingen inom genforskningen har det blivit lättare att besvara den frågan och ofta kan svaret bli överraskande och kanske leda till nya tankegångar.

Förra året beställde jag ett genetiskt test. Av någon outgrundlig anledning, kanske en barnslig längtan till Mongoliet, ville jag se om jag har några gener från något nordöstligt folkslag eller rent av Djingis Khan. Men nej, inga Djingis Kahn gener trots att han lär ha lämnat dem till var sjätte europé. Jag har i stort sett mest gener från Skandinavien och England men däremot är jag 2,4 procent Neanderthalare vilket kändes överraskande kul. Ett nöje som jag förresten delar med nästan alla européer. Dessutom visade testet något avlägset genetiskt släktskap med prins Philip of England och Marie Antoinette. I något ljusst ögonblick tror jag att kanske denna ungerskättade drottning hade någon koppling till Mongoliets härskare.

Men grönländarna då? Forskare har ju hittat spår av en tidigare människoart, Denisovmänniskan, hos inuiterna. Det vore i så fall otroligt intressant att få veta mer om. Om detta sägs dock inget i den stora genetiska undersökning som nu gjorts i den grönländska befolkningen. Uncovering the Genetic History of the Present-Day Greenlandic Population. Och även den visar på en del överraskningar. Bl a så är grönländaren i genomsnitt en kvarts dansk. 196 224 s k SNP:s, vilket är särskilt utvalda delar av DNA:et, som studerats för att få svar på frågor om vilka befolkningsgrupper grönländarna har gener från och om det genetiskt är skillnad på

folk i de olika grönländska regionerna. Drygt fyra tusen personer från 15 områden har deltagit i studien och då har den också inbegripit grönländare som bor i Danmark. För att få ett jämförelsematerial har danskar och folk från helt andra delar av världen lämnat sitt DNA.

Europeiskt DNA har hittats överallt på Grönland. Men i vissa områden är det mer ovanligt. Av naturliga skäl rör det sig om ytterområdena. Qaanaaq, Tasiilaq och Grönlands sydspets. Nästan alla grönländare i Tasiilaq och på Sydspetsen har enbart grönländskt DNA. Och motsatsen hittar man förstås i Nuuk och i Danmark. Ingen höjer väl på ögonbrynen i förvåning över att i 99 procent av blandäktenskapen står männen för det europeiska inslaget.

Grönland är visserligen stort men befolkningen är mycket liten och då är det lätt att tro att inavel är vanlig, särskilt på isolerade platser. Studien visar att variationen av DNA är mindre i den grönländska befolkningen än i länder med större befolkningar. Men när det gäller inavelskoefficienten så är den ungefär den samma som i Danmark. Om denna ska ses som hög eller låg finns det dock inte uppgifter på.

Den sedan länge omdiskuterade frågan om grönländarna blandat sig med nordborna och det tidigare invandrade dorsetfolket har nu fått ett svar. Inga tecken syns på att så är fallet trots att de olika folken måste ha mötts många gånger. Man

har inte ens kunnat påvisa att det finns någon tydlig inblandning av gener från Nordamerikas infödda folk. Det är de europeiska män som kom till Grönland på 1700-talet som dyker upp i grönländarnas gener.

Vilka grupper av de nutida grönländarna invandrade då först till Grönland? Om detta har snillen spekulerat länge. Nu står det nästan klart att alla grönländare härstammar från den ursprungliga grupp som vandrade från Kanada till Nordgrönland och därefter spred sig vidare nedför västkusten, runt sydspetsen och upp längs östkusten. Ändå är det en liten genetisk skillnad på nord-, väst- och östgrönländare vilket bl a kan ses också i språket.

Här vill jag citera vad doktoranden Aviaja Lyberth Hauptmann på Ilisimatusearfik, Grönlands Universitet, skriver i sin blogg.

”Det finns ingen grönländare idag som har upplevt sig själv, sin kultur och självuppfattning fri från det bagage och de antaganden som den gemensamma danskgrönländska historien resulterat i. Vi har vuxit upp med stereotyper som definierar en stor del av det bagaget. Med andra ord så har vi alltid tänkt på oss själva som grönländare kontra danskar. Vi har inte upplevt en tid där vi tänker på oss själva som bara inuit, människor.

Vi kan begråta den identitet som fråntagits oss för tid och evighet. Försöka ta tillbaka något som vi inte nödvändigtvis vet vad det är. Realiteten är att vi grönländare har en stor kulturell frihet jämfört med andra infödda folk på den nordamerikanska kontinenten. Vi har rätten till vårt land, vi har upprätthållit vårt språk och vår grönländska kultur trots det starka och långvariga danska inflytandet. Kulturellt såväl som biologiskt.”

Sylvia Hild

Iluliaq

En tidning från Föreningen Sverige-Grönland. www.sverige Gronland.com

Redaktionen består av:

Ordförande Sylvia Hild, Helgagatan 36 F, 118 58 Stockholm, Telefon: 070-303 96 30, e-post: sylvia.hild@comhem.se

Sekreterare: Joel Åsblom, tel: 070-7871436, e-post: asblom@rocketmail.com

Föreningens kassör är Mats Gullberg, tel: 08-660 91 79, e-post: matsgullberg2003@yahoo.se

Nuuk containerhamn invigd efter kraftiga förseningar

Efter månader av förseningar och högljudda gräl mellan beställare och entreprenör kunde Nuuks containerhamn invigas i slutet av september.

Sikuki Nuuk Harbour är med en containerterminal på 47 000 kvadratmeter ett av Grönlands största anläggningsprojekt. Här finns inte bara automatiserade lastkranar utan även packhus, verkstäder och kontor som ska husera rederiet Royal Arctic Line.

– Terminalen och den utrustning som finns här ger nya möjligheter för hela Grönlands fraktlogistik eftersom det handlar om en viktig knutpunkt för hela landet, säger Sikukis vd John Rasmussen i ett uttalande.

Enligt den ursprungliga planen skulle den nya hamnen vara klar för inflyttning redan i november förra året och nu pågår en ekonomisk tvist mellan entreprenören Per Aarsleff Grønland ApS och beställaren Sikuki Nuuk Harbour.

– Enligt kontraktet ska en skiljenämnd avgöra de ekonomiska konsekvenserna av dessa förseningar. Men just nu gläder vi oss åt att Royal Arctic Line äntligen

kan flytta sin verksamhet till den nya terminalen, säger John Rasmussen.

Svensken Lars Karlsson blev styrelseordförande för Sikuki Nuuk Harbour i januari 2014 efter en lång karriär inom skepps- och hamndrift både i Sverige

och i Danmark. När det gäller den dagliga ledningen av hamnprojektet har det varit lite mer svajigt, något som kan ha bidragit till de kraftiga förseningarna. I maj 2015 ersattes vd:n Jesper Johannesen med islänningen Pall Hermannsson som dock bara fick inneha posten till oktober 2016. Då valde Lars Karlsson och hans styrelse att satsa på John Rasmussen som närmast kom från en högre tjänst på Royal Arctic Line.

Det var i februari 2015 som Sikuki utsåg Per Aarsleff Grønland till totalentreprenör för hamnbygget som beräknades kosta 650 miljoner danska kronor.

I det stora byggprojektet ingick både vägbygge och anläggningsarbete på de två små öarna Qeqertat och Fyrø. Den nya kajen har fått en längd på 310 meter, att jämföra med den tidigare kajen som mätte 102 meter.

Förutom att Sikuki Nuuk Harbour ska kunna lossa dubbelt så många containrar jämfört med den gamla anläggningen ska man även kunna ta emot större lastfartyg eftersom man gröpt ut havsbotten intill kajen till drygt elva meter.

Joel Åsblom

Sydgrönländskt kulturlandskap UNESCO-världsarv

Nu har det hänt igen. Grönland har fått ännu en placering på UNESCOs världsarvslista. Förra gången var 2004 och det gäller miljön med isbergen som seglar ut i Discobukten vid Ilulissat. Nu är det unika kulturlandskapet på södra Grönland utvalt.

Nordborna som på 900-talet kom från Island till södra Grönland får nu 2017 särskild uppmärksamhet genom att noteras på UNESCOs världsarvslista. De har lämnat åtskilliga spår efter sig och deras kolonisation är intressant i sig. De etablerade en arktisk jordbrukskultur på randen till inlandsisen och de var också de första européerna som kom till Nordamerika.

Det finns åtskilliga ruiner efter bondgårdar med uthus, kyrkor och till och med en liten katedral. Därtill rester efter jakt- och fiskekulturen som både nordbor och inuiter bedrivit under århundraden. Erik Rödes storgård Brattalid och biskopssätet Gardar har kanske särskild lyskraft.

Nordbornas senmedeltida öde är fortfarande ett olöst mysterium. Från 1450-talet vet man inget om dem. Det var trots allt många tusen (forskarens skattning spretar från två till fem tusen) och därför borde de inte bara försvinna spårlöst. Man vet att klimatförändringen drastiskt försämrade livsförutsättningarna och gjorde längre resor farliga samt att handelsmän från Europa med sviktande marknad upphörde att komma. Men vart tog nordborna vägen? Några större väpnade konflikter med inuiterna känner man inte till. Ett fåtal kan ha dött av svält och näringsbrist men det stora flertalet återfinns inte av arkeologerna vid lokala gravsättningar. Några kan ha återvänt till Island, andra kan ha vänt västerut till Newfoundland. Indianerna på Newfoundland, Beotukerna som utrotades på 1800-talet, sägs många gånger varit både högresta och blonda. Svindlande, kan nordborna ha integrerats bland indianfolk? En viss integration har påvisats på Island där DNA-tester visat ett mindre indianskt inslag bland islänningarna.

När nu södra Grönlands kulturlandskap hedras som världsarv är inte bara pionjärerna i fokus. Även det sentida återtagandet av marken uppmärksammas. Efter 300 års tråda återupptog normannen Anders Olsen med sin fru Tuperna jordbruk i trakten av Igaliku där biskopssätet Gardar en gång låg. Från 1789 brukade de marken med gamla metoder och höll samma sorts boskap som de medeltida nordborna. I 130 år drevs gården i deras släkt och rester av deras värv ingår i kulturarvet.

Hvalsey är den största och bäst bevarade kyrkoruinen.

Igaliku, det gamla biskopssätet Gardar.

Till Qassiarsuk, Erik Rödes Brattalid, kom Otto Fredriksen 1924. Likt Anders och Tuperna Olsen var han en modern pionjär på platsen. Han drog igång den fårskötsel som består och idag är storskalig i området.

När världsarvet motiveras nämns det unika med att under arktiska förhållanden vid randen av inlandsisen bedriva jordbruk. Man pekar på att det krävs innovationskraft, öppenhet för att experimentera och god anpassningsförmåga för att åstadkomma detta kulturlandskap.

Kujataa är det officiella namnet på södra Grönlands världsarv. Fem specifika områden inkluderas:

Qassiarsuk, Erik Rödes Brattalid. Även spåren efter Otto Fredriksens får-farm.

Igaliku, det gamla biskopssätet Gardar. Byggnader från Anders och Tuperna Olsen.

Sissarluttoq, troligen vikingarnas Dalr, den bäst bevarade bondebosättningen.

Tasikuluulik, nordbornas Vatnahverfi. Även inuitbosättningar. Många gårdar, isnära.

Qaqortukuloq, gamla Hvalsey. Största och bäst bevarade kyrkoruinen.

Från den sistnämnda platsen stammar den sista kända skrivna källan från nordborna. Den omtalar ett bröllop här 1408.

Grönland kan nu stoltsera med kulturarvet Ilulissat i norr och kulturarvet Kujataa i söder. Däremot kan modern historieforskning ännu inte stoltsera med lösningen på mysteriet med de försvunna nordborna. Tidiga spår av vikingaättlingarna må vara UNESCO-världsarv men av senare spår syns däremot intet.

Anders Tidström

Rekordmånga naturbränder på Grönland

Eld och brand är nog det sista Grönland associeras med. I sommar har dock isön varit extra eldfångd. Längs västkusten har många eldhärdar varit svårbemästrade. De största har varit kvadratkilometerstora områden i fjällterrängen.

Platser som drabbats är exempelvis Upernavik där det brunnit rejält söder om staden. Utanför Aasiaat härjades ett rekordstort område (2,5 kvadratkilometer) och några mil in i Evighetsfjorden har en svårsläckt brand blossat. Sisimiut har vid några tillfällen legat insvept i rök från en närbelägen brandhärd.

Från Nasa, som förser Grönland med satellitdata bearbetade vid universitetet i Delft i Nederländerna, konstaterar man att det inte brunnit så mycket på Grönland sedan 2002 då satellitbevakningen började. Det är en dubbling jämfört med tidigare rekordåret 2015.

Det finns enligt klimatforskare med överblick i tid och rum ett tydligt samband mellan extremklimat och bränder. Nu i sommar har torkan och bränderna på Grönland sammanfallit tidsmässigt med de i Portugal, Spanien och Grekland. De senare folkrika områdena har förstås givits större medialt utrymme.

Grönland har vissa särpräglade problem vid naturbränder. I hög terräng kan

man inte göra mycket mer än vänta in branden tills den når lägre områden där vattentäkterna finns. Man planerar nu, efter de senaste erfarenheterna, att på strategiska platser göra brandgator. Man avser alltså att röja undan allt brännbart i breda stråk för att förebygga framtida okontrollerade härjningar. Ris, rötter, mossor och liknande skalas då bort för att elden inte ska kunna få fäste.

Myndigheterna har agerat kraftfullt med restriktioner och förbud mot att göra upp eld, bränna sopor och annat.

När det gäller brandbevakningen så har Grönland en fördel i sitt flygnät. Air Greenlands piloter är de ständiga ögon-

vittnena från ovan. Via radio och kamera håller de brandmyndigheterna uppdaterade så effektivast möjliga åtgärder kan sättas in.

Sommarens bränder har visserligen härjat stort och ibland veckovis men hittills har människor undkommit och den materiella förstörelsen har varit försumbar. Elden har härjat i naturen, ofta i höglänt fjällterräng, och ibland inte varit möjlig att bekämpa med mänskliga resurser. Vid några tillfällen i sommar har naturen själv tagit hand om släckningen genom ett påpassligt ihållande regn.

Anders Tidström

Spår av jordens ursprung på Grönland

Forskare anser sig ha funnit 3,7 miljarder gamla livstecken i granatsten från Isua utanför Nuuk. Analysen av innehållet i ädelstenen har gjorts med helt ny teknik och är det hittills äldsta tecknet på liv som påvisats på jorden.

Den dansk-grönländska geologiprofessorn Minik Rosing är en av forskarna som publicerat sina sensationella fynd i ansedd tidskriften Nature. Han påpekar att det inte går att se hela organismer som man kan studera insekter i bärnsten. Det handlar här om kolfragment sammansatt med bland annat syre och fosfor på ett sätt man förväntar sig av levande organismer som inneslutna i stenen varit utsatta för miljoner år av tryckkokning.

Med modern teknik är det möjligt att förena flera metoder i ett instrument. Det går att nå en upplösning som närmar sig molekylär nivå och det går att skapa 3D-bilder av studieobjektet.

Tid, temperatur och tryck har omformat de ursprungliga molekylerna men till kolet är andra ämnen bundna på det sätt som är typiska för biologiska sammanhang.

De organismer det är frågan om är på bakteriell nivå. Men med tanke på att jor-

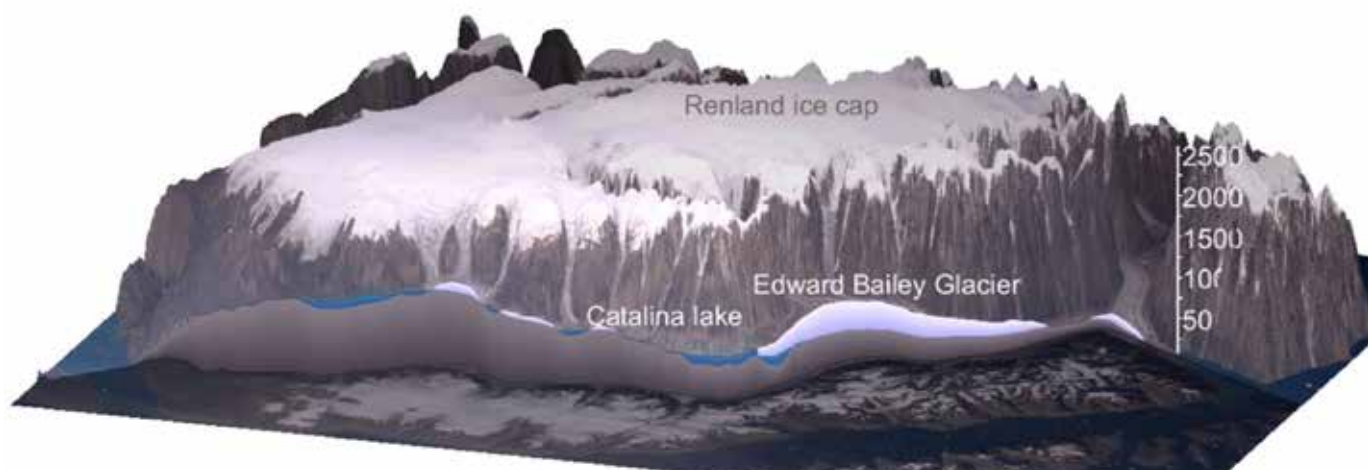
Geologiprofessor Minik Rosing.

dens ålder beräknas vara 4,5 miljarder år så är åldern 3,7 miljarder år ansevärd. För bara några decennier sedan låg det mesta i mörker innan den så kallade kambriska explosionen för 600 miljoner år sedan. Denna ”explosion” är benämning på en relativt kort tid då ökningen av komplexa flercelliga djur var kraftig. Detta har man främst fossila belägg för.

Det är inte särskilt förvånande att det är på Grönland man nu fyndar det äldsta livet på jorden. Grönland hyser nämligen de allra äldsta bitarna av jordskorpan. Där finns bergarter med en ålder på drygt fyra miljarder år medan berggrunden till exempel i Sverige i bästa fall bara är ett par miljarder år.

Anders Tidström

Gigantisk sjötömning kartlagd

På nordöstra Grönland förekommer ett relativt ovanligt fenomen. En smältvattensjö fylls på årligen men töms plötsligt med något eller några årtiondens mellanrum. På grund av klimatuppvärmningen accelererar processen.

Forskare från Niels Bohr-institutet i Köpenhamn har tittat närmare på ett smältvattenfenomen på nordöstra Grönland. De har nyligen lagt fram en vetenskaplig rapport som kartlägger det hela.

Smältvatten från högtliggande glaciärer samlas i en stor ficka i inlandsisen. Edward Baily-glaciären bildar ett hinder för vattnet att rinna ner mot havet, en formlig propp. Men plötsligt, hittills med mellan tio och tjugio års intervall, töms hela sjön ut i Atlanten vid Scoresby sund. Det är ett synnerligen kraftfullt fenomen. Glaciologen Aslak Grinsted jämför kraften med energin i mer än 200 Hiroshimabomber.

Det är förstas spektakulärt hur man än räknar. Vattenmängden är 3000 miljarder liter vilket motsvarar en kub med 1,4 km sida.

Senast isvattensjön tömdes var 2011 men enligt färskare beräkningar kan nästa tömning komma redan 2018. Sjöns vattenyta höjs allt snabbare i takt med den

globala uppvärmningen och följaktligen accelererar hela processen.

Satellitbilder kan visa att fyra tömningar skett sedan 1966 och att takten ökat på senare tid.

Anders Tidström

Grönlands första elcykel

Den första eldrivna grönländska lådcykeln har väckt en viss uppmärksamhet på Århus företagsmessa.

Det hela började med att Mikkel Bentsen, ägare av en snickerifirma i Nuuk, fick en ljus idé. Han ville utveckla en arktisk cykel som kunde ta honom runt i staden utan att inverka på miljön. Han fick några andra med sig på idén och de tog fram en affärsplan som nu resulterat i en färdig cykel. Folk har väl skrattat en del åt den solida konstruktionen och de breda däcken. Men liknelserna med Bjergkøbing Grand Prix tar Mikkel med ro. Han menar att hans cykel är perfekt för grönländska förhållanden men kanske lite väl klunsig för europeiska städer. Den går som en lek uppför backar och genom snödrivor.

Slädhundar en hotad art

Arktis största population av slädhundar och en 4000 årig unik slädhundskultur finns på Grönland norr om polcirkeln, men kanske inte så länge till.

Antalet hundar sjunker drastiskt och rasens existens börjar nu bli hotad. Risken för inavel ökar. Veterinären i Ilulissat, Sanne Wennerberg ansvarar för hälsa och förebyggande av epidemiska sjukdomar för hela Nordgrönland. Hon berättar att hon sett tecken till inavel hos valpar ute i bygderna, där antalet hundspann minskat. I Ilulissat har antalet hundar minskat med nästan 50 procent. 2002 fanns det 4 500 hundar och idag är det 2 500. I Sisimiut har antalet minskat från 3 810 till 2 162. Den totala populationen för 20 år sedan var cirka 20 000 individer. Idag är den 15 000.

Anledningen till detta är att havsisarna smälter, vilket ger en kortare fångstsäsong. Många fångstmän har sista decennierna övergått till skoterkörning. Kostnaderna för importerat hundfoder blir höga när man inte kan försörja hundarna med egen fångst.

Vaccinering nödvändig

Av och till härjar valpsjukepidemier och parvovirus. Sista i vintras dog 120 hundar. Problemet med vaccinering är att det dels är mycket kostsamt för ägaren samt att vaccineringen måste utföras korrekt för att ge skydd. Alltså låter man hundarna förbli ovaccinerade. Det

finns nu långt gångna förslag på att göra vaccination obligatorisk och samtidigt chipsmärka både nordgrönländska slädhundar och arbetande boskapshundar på Sydgrönland. Kostnaden ska läggas på den grönländska staten med en beräknad kostnad på drygt 10 miljoner dkr under en tioårsperiod.

Andra förslag från politiskt håll är avdrag på skatten för hundfoder samt större kvottilldelningar på fångstjur som tjänar som föda till slädhundar. Man borde också från myndighetshåll vara angelägen att bevara slädhundskulturen som en hälsosam och icke nedsmutsande aktivitet för medborgarna, menar IA:s Villy Olsvig. ”Inget i världen kan ersätta detta; hundslädekorning är ett unikt fenomen, som inte finner sin like på andra ställen”.

Qimmeq kan bli räddningen

Detta har man tagit fasta på i det tvärvetenskapliga och tvärnationella forskningsprojektet ”Qimmeq (grönländska för hund) - en jakt på slädhundens själ” vid Ilisimatusarfik, Grönlands Universitet i Nuuk och Statens Naturhistoriska Museum i Köpenhamn. Målen är bl a att samla in kunskap om den grönländska slädhundens genetiska och kulturella historia. Men också att skapa intresse och stolthet för kulturen som grund för dess fortlevnad.

Vidare vill man förebygga inavel och dela med sig av kunskap, forskning både

nationellt och globalt. Bl a ska samarbete etableras med skola, myndigheter och lokala företag för att på så sätt kunna överföra forskningsprojektet till praktiskt verklighet och därmed säkerställa att kulturen och hundarna får en fortsatt roll i det grönländska samhället. Alla med kunskap i slädhundskulturen kan dela med sig av sin erfarenhet och förmedla kunskap vidare, både praktiskt och teoretiskt och en av grunderna för detta är förmedlingen till ungdomar i skolor. Hundslädekulturen ska räddas! Det konstaterades enigt vid ett möte för politiker, allmänhet och forskare i Sisimiut.

Workshops och utställningar

Man kommer att satsa på att utarbeta kursmaterial till landets skolor och det innefattar även praktiskt lärande om hur man bygger slädar, hundhållning och teknik. En Facebooksida finns för att följa projektet Qimmeqs arbete samt på <http://www.uni.gl/ilisimatuutut-misissuinerit/qimmeq-qimuttup-tarninganik>—paasiaaneq.aspx och <http://qimmeq.ku.dk>. Totalt är 13 museer med workshops och utställningar och tre universitet engagerade i projektet.

Helen Sterner

Polarenzymer kan bli bra affär

Vi har tidigare skrivit om de spännande kalkstenspelarna (ikait) i Ikafjorden på södra Grönland. De innehåller unika mikroorganismer och enzymer med mycket speciella egenskaper och kan bli en bioteknisk resurs av värde i framtiden.

Företaget Coldzymes är det första som fått Selvstyrets godkännande att utvinna de grönländska mikroorganismerna och enzymerna. Företagets stiftelse Aviaja Hauptmann forskar i Grönlands mikrobiologiska miljö och Peter Stougaard forskar i mikrobiologisk ekologi och bioteknologi.

Grönland har en enorm natur och delar av den är extrem för mikroorganismer, säger Aviaja Lyberth Hauptmann i den danska tidningen Ingenjören. Det finns områden som har en helt unik kombination av högt PH-värde och låg temperatur. Det är ett mycket sällsynt fenomen.

Det unika med mikroorganismerna som hittats i Ikafjorden är att deras naturliga habitat är kallt och det trivs de i. De har i stort sett samma egenskaper som de enzymer man använder idag, skillnaden är temperaturen där grönländska enzymer gör sitt jobb redan vid 6-10 grader.

De försäkrar att produktionen av enzymerna inte kommer att förstöra fjorden och kalkstenspelarna.

Det räcker med att samla in en liten bit av en pelare. Coldzymes skickar ner en dykare som bryter av en tapp från en av de 1000 pelare som befinner sig under

vattnet. I laboratoriet kan sedan mikroorganismerna och enzymerna utifrån detta minimala material uppformerar och mångfaldigas.

Lyckas detta i större skala så kan produktionen kommersialiseras och enzymerna säljas till producenter som vill bryta ned laktos vid låga temperaturer. Värdefullt inte bara för mjölkproducenter utan även för tillverkare av tvättmedel, läkemedel och livsmedel.

Hittills har två enzymer från Ikafjorden patenterats av Coldzymes: amylas och

laktas, och forskarna letar nu efter fler. De förväntar sig att hitta åtminstone två till.

Selvstyret har dock varit långsamt med att inse affärsmöjligheterna med enzymer. På grund av den sega hanteringen fruktar aktörerna att andra länder och företag driver på en patentutveckling som går Grönlands näsa förbi. Redan idag har elva nationer startat kapplöpningen om polarenzymer. De har etablerat forskningsstationer i miljonklassen bl a på Svalbard.

Nuukungdomars hemligheter i tv-serie

Danmarks Radio ska i sex halvtimmesavsnitt ge en sällan skådad inblick i unga grönländares tillvaro. Dokumentärserien har fått namnet Hemmeligheder fra Nuuk.

DR3 som är Danmarks ungdomskanal på tv greps av ruelle att de aldrig skildrat unga människor på Grönland utan där har det mest varit kungliga besök och Julehilsen fra Grønland som visats. Men nu har man alltså kommit till skott. Man beslutade att göra ett försök på Grönlands Universitet där studerande frivilligt kunde gå in i ett enskilt rum och berätta en hemlighet till en kamera. Ett experiment som resulterade i överväldigande många och fina hemligheter som sedan blev grunden till programserien. Filmteamet tog till Grönland och följde hemligheterna till dörren så att säga.

De blev snart varse att grönländska ungdomar står inför samma dilemmer som ungdomar överallt. Några har större

hemligheter än andra men de flesta kunde lika så gärna ha försiggått i Köpenhamn eller Odense. Även om det varit tal om personliga hemligheter har tv-teamet

upplevt ett stort intresse för att medverka och låta andra spegla sig i ett särskilt dilemma. Serien får premiär på DR3 den 13 november.

Rekordfärd genom Nordvästpassagen

Nytt rekord för färd genom Nordvästpassagen har gjorts i sommar.

24 dagar tog det den finländska isbrytaren MSV Nordica att tillryggalägga de 10 000 kilometerna från Vancouver på Kanadas västkust till Nuuk på västra Grönland utan några direkta isstörningar. Fartyget, som har haft en besättning med sjömän, forskare och två journalister från nyhetsbyrån AP ombord, kan nu inlemmas i den arktiska historieskrivningen.

Arktis nya maktfaktor?

Kina försöker positionera sig som en maktfaktor i Arktis.

Något som det danska försvarets underrättelsetjänst fått upp ögonen för. De håller ett vakande öga på vad den kinesiska staten och landets företag företar sig i Grönland och Arktis.

Kinas huvudsakliga intresse i regionen är av kommersiell art. Man undersöker möjligheter till fartygsrutter och naturresurser. Kinesiska företag har redan ett flertal gånger försökt köpa in sig eller investera i landet. För snart ett år sedan försökte t ex det kinesiska General Nice Group att köpa flottstationen Grønne-dal men där kom den danska regeringen emellan då man fruktade att både USA och Kina skulle bli representerade i landet. Den danska regeringen har senare beslutat att åter öppna Grønne-dal.

Det kinesiska bolaget Shenghe har också väckt uppmärksamhet med sitt köp av andelar (12,5 procent) i det australiensiska Greenland Minerals and Energy Ltd, GME, som står bakom Kvannefjällsprojektet där uranbrytning ingår.

Försvarets underrättelsetjänst säger att den typen av kinesiska investeringar i Grönland knappast är en del av en större plan styrd av den kinesiska staten, men man vill ändå vara vaksam. Det finns risker med omfattande kinesiska investeringar, anser man, men vill inte gå närmare in på vad slags risker.

Arktis är helt enkelt viktigt för Kinas framtida ekonomiska utveckling och nu vill man lägga grunderna.

Konferens mot fördomar

I Danmark bor 18 000 grönländare. Av hävd möts de av en massiv vägg av fördomar.

Det räcker med att vara grönländare för att nekas arbete och bostad och många upplever att de behandlas som andra klassens medborgare. I Aalborgs kommun vill man göra upp med den negativa bilden av grönländare och har därför ordnat en idékonferens med fokus på hur respekten kan stärkas. Det är så mycket i Grönland som folk inte vet något om, säger man från kommunhåll och vill råda bot på okunnigheten bl a genom att visa upp det moderna Grönland och hålla fram grönländare som har lyckats bra i Danmark. Bl a ska man använda konst för att motverka fördomarna.

Räkningar ska tvångsdras från lönen

Ett system som kallas Ilanngaassivik ska säkra att folk i Grönland betalar hyra, el, värme och andra räkningar till det offentliga och därmed undgår skuldsättning.

Systemet ska administreras av de offentliga myndigheterna och innebär att lönen betalas in på ett personligt konto hos det offentliga där först skatten dras och sedan dras räkningarna innan belop-

pet som kvarstår sätts in på det vanliga bankkontot.

Naalakkersuisut (Självstyret) garanterar dock att människor inte behöver vara rädda för att hela lönen går till att betala räkningar. Systemet garanterar ett sk rådighedsbelopp som fastställs efter om man har hemmaboende barn eller ej. I upp till tre månader kan man också skjuta upp betalningar till det offentliga om man av olika anledningar inte tjänar tillräckligt. Därefter går skulden till in-drivning enligt nuvarande system. Idag är invånarna skyldiga det offentliga ca 930 miljoner dkr.

Förslaget ska först godkännas av Landstinget innan det kan tas i bruk.

Grönland får digitala kartor

Nu i höst blir de första digitala kartorna över Grönland klara.

En hett efterlängtd uppdatering av kartsystemet som idag med föråldrade data och smältande isar inte följer med i det förändrade landskapet och dessutom inte fungerar med GPS.

I första fasen talar man om ett pilotprojekt där man utarbetat digitala kartor över fyra områden. Discobukten samt områdena kring Narsaq, Tasiilaq och Zackenberg. Omkring 16 procent av de isfria landområdena. Data har hämtats från satellitfoton.

Felfria och detaljerade kartor är viktiga även när det gäller klimat- och miljöövervakning, räddningsberedskap, utveckling av näringslivet, turism och säkerhet för dem som färdas i naturen. För att inte tala om att de underlättar vid räddningsaktioner. Polis och räddningspersonal kan använda satellitnavigation tillsammans med kartorna.

När kartorna digitaliseras handlar det inte längre om enkla landkartor. Utifrån de data som samlas in kan man designa olika typer av kartor som passar olika användares behov vilket nu görs i nära samarbete med användarna själva. Olika typer av prototyper med nya geodata och karttjänster är under utveckling.

Ataqqinartuaraq

Så lyder den grönländska titeln på den älskade och djupt filosofiska barn- och vuxenboken Den lille prins av Antoine de Saint-Exupéry.

Älskad så mycket av en schweizisk mecenat att han samlat den i alla världens översättningar. Men en grönländsk översättning lyckades han inte hitta så nu har han själv bekostat en översättning och boken har getts ut med titeln Ataqqinartuaraq.

Nya teorier om nordbornas anpassning på Grönland

Erik Rödes son Leif står staty på södra Grönland

Nordbornas drygt fyrahundra-åriga vistelse på Grönland fick ett slut som fortsätter att förbrylla. Vi vet att vikingar kom dit vägleda av Erik Röde. Vi känner deras boplatser och livsföring relativt väl. Men vart de tog vägen och hur är ännu en gåta för vetenskapen.

Thomas McGovern vid Hunter College i New York är en av de forskare som ägnat årtionden åt de grönländska nordbornas liv och öde. Han är arkeolog och har satt många av sina doktorandstudenter på forskningsuppdrag vid bosättningarna på sydvästra Grönland. Med årens forskningsresultat har gamla teorier kommit på skam och nya aktualiserats.

McGovern säger att han fångades av de populära teorierna om kulturers kollaps beroende på dålig anpassningsförmåga. Framst var det den amerikanske geografen Jare Diamond som lanserade sådana tankegångar. Applicerat på Grönland betydde det att Nordborna till skillnad från inuiterna inte klarade anpassningen när klimatet försämrades drastiskt. I dag anser McGovern att sammanhanget är betydligt mer komplicerat. I en intervju i

nätupplagan av The Smithsonian Magazine skojade han nyligen om att det fina med doktorsgraden är man inte behöver

Thomas McGovern

lämna tillbaka den. I dag tycker han att hans avhandling, som just betonade de jordbrukande nordbornas bristande flexibilitet, var en flopp. Verkligheten verkar i många stycken var helt omvänd, menar han nu.

Dels finns i dag många tecken på att nordborna inte primärt var jordbrukare på marginalen utan hade jordbruket som binäring. Utgrävningar vid bosättningarna på Grönlands sydvästkust visar rester i alla kulturlager av sälben och elfenbensfragment. Det är uppenbart att säl ingick i kosten redan från början och det kan märkas att den blivit allt vanligare under senare år då köttjurens på grund av kallare klimat blivit svåra att klara. Grönlandssälben kräver lagarbete och att man jagar under jordbrukets skördetid. Mycket tyder på att en stor del av männen var på jakt långt hemifrån medan kvinnorna tog hand om gård och barn. Mängder av elfenbensfragment från valrossbetar på snart sagt alla utgrävda gårdar vittnar också det om krävande kollektiv jakt men också bearbetning av materialet innan försäljningen på den europeiska marknaden

Även på Grönland går det att hitta runstenar.

Jette Arneborg, seniorforskare vid Nationalmuseum i Köpenhamn, har även hon ägnat decennier åt forskning i ämnet. Hon hävdar att nordborna från första stund varit helt beroende av handeln. Det har främst gällt elfenben från valrossbetar som har betingat ett oerhört högt pris i Europa. Hon menar att det var just jakten på valross som drev isländska vikingar västerut när valrossen decimerats kring Island.

McGovern vill summera sitt nyfunna teoretiska spår i tre punkter:

1) Det har verkligen skett en dramatisk klimatförsämring mot slutet av nordbornas bosättningsperiod. Sannolikt spelar det enorma vulkanutbrottet i Indonesien 1257 en avgörande roll för nedkylningen globalt. I relevant årslager i såväl Grönlands som Antarktis isar finns rikligt med svavel som bekräftar utbrottets omfattning. Att stormar blev vanligare kan avläsas i stråken av havssalt som också lagrats i isarna.

2) Marknaden för valrossbetar avtog starkt. Dels avtog intresset något hos den köpstarka överklassen men framför allt vände sig portugiser och andra till en annan råvarumarknad. Söder om Sahara fanns elefantelfenben som var av högre kvalitet än valrossens.

3) Digerdöden påverkade också händelseförloppet radikalt. Norge var Grönlands stödjepunkt och livlina till Europa.

Visserligen klarade sig Grönland undan pesten men i Norge dog halva befolkningen och övriga Europa härjades svårt.

Nordborna blev ändå kvar ungefär ett århundrade med dessa svåra prövningar. Allt tyder på att livet fortsatte. Det sista kända skrivna dokumentet är en rapport från ett bröllop i Hvalsey och inget om nöd och katastrof sägs där.

McGovern tror att undergången har kommit gradvis. Även jakten har ställt hårdare villkor. Han utgår från att i den befolkning som man numera menar som mest var 2 500 personer (tidigare ansåg man det dubbla) inte tålde att flera jaksällskap förläste i dåligt väder. Han spekulerar och jämför med katastrofen på Shetland i slutet av 1800-talet då 80 procent av fiskarna drunknade under en storm.

McGoverns doktorand Konrad Smiarowski, som gjort utgrävningar på Grönland de senaste åren, menar att befolkningen tålt många år av motgångar men sedan har man genomfört en ordnad avflyttning.

Andra, som antropologen Niels Lynnerup vid Köpenhamns universitet, pekar också på tecknen på en kontrollerad avflyttning. Värdeföremål som vapen, kandelabrar och annan kyrklig utsmyckning finns ytterst få spår av.

Medan McGovern menar att en inflyttning av flera tusen individer till Norge

En biskopsstav från Sydgrönland.

och Island hade satt tydliga spår i de skriftliga källorna menar Lynnerup tvärtom att en succesiv inflyttning under lång tid inte nödvändigtvis uppmärksammats som särskilt noterbart.

Det verkar inte som någon forskare ens nuddar vid tanken att nordborna dragit västerut med helt andra följdverkningar.

Frågan om nordbornas öden efter 1400-talets mitt har vi fortfarande inget svar på, bara spekulationer. Men historisk och arkeologisk forskning pågår.

Anders Tidström

När en polarbacill får fäste

Föreningens styrelsemedlem Helen Sterner berättar här när hon smittades med polarbacillen och hur det senare ledde till en rad olika läkarvikariat på Grönland.

Jag satt på toppen av lågfjället ovanför Narsarsuaqs flygplats på Sydgrönland och tittade ut över den nedgående solen i väster och det rosa grå fjällandskapet som började vandra in i mörkret. Det var helt stilla i luften och i den arktiska tystnaden hördes enstaka locklåten från piplärkor. Tystnaden och landskapet slog följe in i skymningen. Det var högsom-

mar på Sydgrönland och dagen därpå skulle jag tillsammans med gruppen jag haft ansvaret för, resa hem. Året var 1980, det var mitt första besök på Grönland, som reseledare för Fritidsbuss / Temaresor och denna vandringresa på 14 dagar kom att bli bolagets första och enda Grönlandsresa.

Jag kände den starka närheten till den grönländska naturen och visste inom mig att jag skulle komma att återvända, men inte på vilket sätt. Vår 14 dagars vandringresa hade bjudit oss en enastående upplevelse, vi besökte de gamla nordbo-

områdena med Brattalid och gjorde dagsvandringar, övernattade i Igaliko hos fårfarmare och såg försöksanläggningen för grönsaksodling och skogsplantering och seglade med Arctic Umiaq Line i fjordarna och till inlandsisen förstas.

Men vi blev även ytligt varse sociala problem och missbruk. Jag minns hur jag i Qaqortoq blev erbjuden 100 danska kronor för sex alkoholkuponger. På den tiden fick alla bosatta på Grönland och turister en fast kupongkvot per månad som berättigade till en begränsad mängd inköp av alkoholhaltiga drycker. Det ledde förstas till en omfattande svart marknad med kuponger. Att bli erbjuden 100 kronor för sex kuponger som berättigade till sex burkar öl det blir ett hisnande literpris. Jag sa förstas nej.

Blev distriktsläkare

18 år senare var livet som reseledare sedan länge avslutat. Jag jobbade som läkare på sjukhuset i Karlskrona. Tidsskriften Nordisk Medicin damp ner i min postlåda fyra gånger per år och plötsligt i ett nummer stod annonsen där : "Ferievikar for distriktslæge til sygehusene i Qaqortoq, Uummannaq, Upernavik og Paamiut". Efter en del kontakter och papersexercis med de danska myndigheterna reste jag iväg till mitt första vikariat i Qaqortoq på Sydgrönland och på fritiden färdades jag återigen på däck på Arctic Umiaq Line, seglade till Narsaq, och vandrade i fjällen.

Qaqortoqs sjukhus har eget elverk.

Under semestrar och komplodigt de kommande åren lärde jag känna delar av Grönland som jag aldrig skulle fått möjlighet att uppleva som turist. Platser som ligger utom allfarsvägarna blev del av mina minnen och jag fick genom mitt jobb inblick i den grönländska kulturen och vardagslivet.

Att ta hand om sjukdom och smärta är en del av mitt yrke men att som sjukvårdspersonal få delta i glädje och ceremonier, dop, bröllop och begravningar var något helt nytt för mig. Jultiden firades på de grönländska sjukhusen med personal och patienter vid samma julbord. I Uummanaq gav sjukhuset patienterna på avdelningen var sin julklapp. En gammal man med demensproblem och hjärtsjukdom fick ett par tofflor eftersom han inte ägde några inneskor. Han hade haft sina fiskestövlar som enda skodon även inomhus och var något konfunderad över presenten - låga inneskor? Kunde man gå med sådana? En kvinna med social utsatthet och ett liv i misär fick en doftande tvål och en liten flaska eau de cologne. Jag glömmer sent hur hennes ansikte sken upp i glädjen över att få en sådan gåva. Dessa små presenter var sjukhusets gåvor till de mest utsatta och fanns med i en liten reservpåse med pengar som sjukhusets chefssjuksköterska ansvarade för.

Mötte nya sjukdomar

Våra kulturer är olika liksom vårt sätt att hantera känslor och kriser skiljer sig men våra villkor som människa är trots allt de samma. Arbetet som läkare ”på kysten” (vilket innebär alla orter utom Nuuk och egentligen är det samma som de mindre sjukhusen i den gamla kom-

munindelningen) skiljde sig markant från motsvarande i vårt eget land. En större utsatthet som läkare och ett betydligt bredare panorama av sjukdomar fick jag möta. Sådant jag aldrig sett i Sverige gav mig nya lärdomar och insikter som även kommit mig till nytta hemma. Det ställs inte krav på kirurgisk erfarenhet, men ett plus som gör det möjligt att hantera akuta situationer i väntan på transport vidare. För överallt på Grönland är det transporten som är den mest kritiska delen av verksamheten. Väder och vind styr landet och eftersom inget vägnät existerar mellan orterna är båt och flyg enda alternativ. Väntetiderna på akuta evakueringar kan uppgå till flera dygn. Allt beroende på väderförhållande och om evakueringsflyg finns eller är ute på uppdrag. Detta till trots är piloterna enormt rutinerade och organisationen är mycket god. Jämför jag med situationen i svenska Lappland, ligger vi långt efter i kunskap och med en byråkratisk okunskap och inställning som hade varit förödande att använda sig av på Grönland.

Lokala sjukhus väl utrustade

Varje sjukhus har en avdelning för inläggande patienter, ett akutrum, en mottagningsavdelning ”ambulatoriet”, en operationsavdelning som är välförsedd med basutrustning för olika kirurgiska ingrepp. Sjukhuset är även apotek för befolkningen. Läkeemedelsurvalet är betydligt sparsammare än det utbud som svenska apotek via FASS tillhandahåller. Det positiva med en begränsning är att endast väl beprövade preparat används, vilket ökar säkerheten både för patienterna och personalen som ofta jobbar på

vikariat. Negativt blir förstås en tröghet i införsel av nyare farmaka. På varje sjukhus finns även laboratorium med laboratorieutbildad personal, samt röntgen och bra ultraljudsapparater. Röntgenbilderna sänds digitalt till Nuuk för granskning av röntgenläkare och svar kommer påföljande dag om akutsvar begärs. Ultraljudsutrustningen används av läkare på plats, om de är utbildade och kunniga. Främst är det ett stort hjälpmedel inom den gynekologiska och obstetriska delen.

Pipaluk gjorde allt lättare

För cirka tio år sedan fick de flesta bygger en egen ”Pipaluk”. En dator med digitalt journalsystem utökad med möjligheter till digital överföring av bilder och samtal mellan bygdens sjukvårdspersonal och patient och läkare på sjukhuset. Här fanns nu teoretiska och praktiska möjligheter till kontroll av EKG-kurvor, koll av ögon, hals och hudförändringar. Hur väl detta har slagit ut är nog olika, beroende på personalens kunskap, intresse och kontinuiteten av bygdpersonal.

I samband med detta är all journalføring över landet digitaliserad. På samma sätt som i Sverige. Det gick rasande fort från mina första år på 90-talet då man ibland skrev journalerna för hand men oftast som diktat till pappersjournaler.

Jag lärde mycket både praktiskt och utbildningsmässigt men framför allt fick jag fantastisk inblick i den grönländska kulturen och invånarnas sätt att se på tillvaron och tolka hur referensramarna skiljer sig åt. Att uppleva ödmjukhet och respekt för ett annat förhållningssätt än vår eget ibland alltför självklara.

Helen Sterner

Sista sidan...

Att lifta genom Arktis eller en landkrabbas väg genom Nordvästpassagen

Landkrabban är arkitekten Richard Tegnér som ska berätta för oss om en seglats genom Arktis orörda natur, en resa genom inre och yttre landskap.

Vi får bekanta oss med de platser och människor han mötte under fyra månader i Kanadas och Alaskas arktiska paradys. Han inledde resan 2013 i Reykjavik och seglade därifrån i en 31 fots segelbåt runt Grönlands stormiga sydspets och uppför Grönlands västkust över Baffin Bay till Kanada. Oväntade händelser satte stopp för seglatsen och Richard fortsatte på egen hand, först ombord på ett ryskt kryssningsfartyg och senare som besättningsman på en schweizisk katamaran ända till Dutch Harbor och vidare söderut längs Alaskas kust för att slutligen landa i Kanada igen. Richard illustrerar sin berättelse med bilder och egenhändigt komponerad musik som han skapade under resans gång.

Datum är ännu inte bestämt men meddelas snart via mail till medlemmarna och på sverigegrønland.com

En spöklik kväll i Det Grønlandske Hus

13 oktober drar Köpenhamns kulturnatt igång och i vanlig ordning hänger Det Grønlandske Hus på begivenheterna.

Mellan kl 19 och 23 kan besökarna få uppleva spökhistorier och möta andeväsen som ser till att skapa en kuslig stämning. Vid flera tillfällen visas filmen om den föräldralöse Kaassassuk spelad av barn från Uummannaq's barnhem och Ivalo Frank och Jessie Kleemann skapar en konstutställning med ansiktsdrag och politiska problemställningar. Ingen vill nog missa maskdansen med Bendo Schmidt och Aviaja Lumholt och för de som själva vill skapa en Mitaartut-mask ordnas en maskverkstad. Ute på gården förstärks rysarstämningen med en stor-ljus- och ljusshow.

Högtider och folkliga traditioner

Vi kan se fram till ett besök av östgrönländska Karola Pike, pressekreterare på Det Grønlandske Hus i Köpenhamn.

Hon kommer i ord och bild att berätta om de grønländska årshögtiderna, fester, folkliga traditioner och upptåg. Datum för hennes föredrag är ännu inte fastställt utan meddelas via mail senare.

Föreningen på webben

På vår hemsida sverigegrønland.com samt på Facebook (sök Föreningen Sverige-Grønland) kan du läsa vad som händer i föreningen.

Ibland hinner vi inte ut med programnyheter i Iluliaq utan då måste du aktivt bevaka hemsidan.

Lokal föreningsaktivitet

Funderar du på att anordna ett grønlandsprogram på din hemort.

Styrelsen kan kanske hjälpa till. Ring till Sylvia Hild tel 070-3039630.

Filmbibliotek

Föreningen har byggt ut sitt bibliotek av grønländska filmer.

Medlemmar kan få låna enstaka dvd mot portokostnad. Denna möjlighet gäller endast medlemmar som betalat årsavgiften. Kontakta sylvia.hild@comhem.se.